

DİNİ-TƏSƏVVÜF ƏDƏBİYYATINDA NƏSİHƏTNAMƏLƏRİN YERİ

Təranə Yaşar qızı Abdullayeva^{1,2}

¹Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, AMEA

²Şəki Regional Elmi Mərkəzi, AMEA

E-mail: terane873@gmail.com

Klassik ədəbiyyatda əsrlərdir qələmə alınan və geniş yayılmış əsərlər içərisində nəsihətnamələr xüsusi yer tutur. Şərq və türk təsəvvüf ədəbiyyatında, xüsusilə, geniş yayılan bu əsərlərin mahiyyətində təriqət ideologiyasının təbliği dayanır. Bəzən öyüdnamə, pəndnamə kimi adlarla qələmə alınan və tanınan bu nümunələr əxlaqi-didaktik məzmunu ilə seçilir. Qədim kökləri şifahi xalq ədəbiyyatına, “Kəlilə və Dimnə”, “Min bir gecə nağılları” kimi dünya ədəbiyyatının nadir inciləri, Şərqin şah əsərlərinə dayanan nəsihətnamələr dini-təsəvvüf ədəbiyyatında ayrı bir mahiyyət qazanmışdır. Belə ki, təsəvvüf ədəbiyyatında bu əsərlərin əsas qayəsi təriqət ideyalarını yaymaq və təbliğ etmək idi. Nəsihətnamələrin nəticə etibarilə təsirləndiyi və model olaraq mənimsəniləndiyi ilk əsər XI-XII əsr fars mütəsəvvüf şairi Fəridəddin Əttarın “Pəndnamə” məsnəvisi olmuşdur. Sonrakı dövürlərdə həmin əsərin təsiri ilə həm Şərq, həm də türk ədəbiyyatlarında çoxlu sayda nəsihətnamələr qələmə alınmışdır.

Bu məqalədə təsəvvüflə bağlı ortaya çıxan nəsihətnamələr tədqiqata cəlb edilmiş, onların təsəvvüf ədəbiyyatındakı yeri, mənbəyi və qaynaqları araşdırılmış, yaranma səbəbləri, mahiyyəti kimi bir sıra məsələlər şərh edilməyə çalışılmışdır. Həmçinin, nəsihətnamələrin fars, türk və Azərbaycan ədəbiyyatlarındakı ilkin nümunələri nəzərdən keçirilmiş, onların inkişaf və quruluş xüsusiyyətləri diqqətdə saxlanmışdır. Eyni zamanda bu nümunələrin ədəbiyyatşünaslığımızda öyrənilmə məsələsinə də toxunulmuşdur. Eləcə də məqalədə nəsihətnamələrin məzmun xüsusiyyətlərinə diqqət yetirilmiş, onlarda öz əksini tapan təriqət terminologiyasının işlənməsi, dini fikir və ifadələrin yer alması da diqqətdə saxlanmışdır.

Açar sözlər: Təsəvvüf, sufizm, öyüd, nəsihətnamə, janr, ədəbiyyat

GİRİŞ

Təsəvvüf müəyyən mənada təcrübi bir elm, insanın öz ruhunu, nəfsini dəyərləndirmək, təhlil etmək, təbiyələndirmək üsuludur. VIII əsrdən etibarən İslam dininin müxtəlif bölgələrdə, ayrı-ayrı mədəniyyət və dinlərə mənsub cəmiyyətlərdə yayılması, bir sıra yeni fəlsəfi baxışların, fərqli görüşlərin, müxtəlif məzhəb və təriqətlərin ortaya çıxmasına yol açmış, beləliklə təsəvvüf dünyagörüşünün yayılmasına da şərait yaranmışdır.

Təsəvvüf ədəbiyyatı isə İslamın və təsəvvüf fəlsəfəsinin təsiri ilə meydana çıxmışdır. Belə ki, zamanla geniş şəkildə yayılan təsəvvüf dünyagörüşü, ədəbiyyatda da öz əksini tapmışdır. Bir çox fikir və düşüncəni ifadə edən ədəbiyyat, təsəvvüf fəlsəfəsinin, onun məqsəd və qayəsinin ifadəsi üçün də bir vasitəyə çevrilmişdir. Bu cərəyanın nümayəndəsi olan bir çox mütəfəkkir, öz təsəvvüfi düşüncələrini əsərlərində vermiş və ədəbiyyata bir-birindən dəyərli nümunələr qazandırmışlar. Bunlar arasında XIII əsrdə Mövlana Cəlaləddin Rumi, Yunis Əmrə, XI-XV əsrlərdə Abdal Musa, Süleyman Çələbi, XVII-XVIII əsrlərdə Pir Sultan Abdal və s. adlarını çəkə bilərik. Azərbaycanda isə əsasən X əsrdən başlayan təsəvvüf ədəbiyyatının və XII əsrdən başlayaraq təsəvvüfdə təriqətlər dövrünün Öbu Hüseyn Dündari, Məhəmməd ibn Abdullah Bakuvi kimi sufi alimləri və Fəzlullah Nəimi, İmadəddin Nəsimi, Mahmud Şəbüstəri, Şah İsmayıl Xətayi kimi görkəmli ədəbi nümayəndələri olmuşdur.

ƏSAS HİSSƏ

1. TƏSƏVVÜF ƏDƏBİYYATI

Müasir dövrdə dini təsəvvüf ədəbiyyatı həm də təkkə ədəbiyyatı, təriqət ədəbiyyatı da adlandırılır. Təriqət əhlinin – sufilərin və irfan sahiblərinin yığıldığı, təlimat aldığı, ilahi hikməti və Allahsevgisini öyrənib anladığı məkan təkkələrdir [7, s.5]. Burada ortaya çıxan və yayılan, onun mənafeyinə xidmət edən ədəbiyyat isə təkkə ədəbiyyatıdır. Onun özünəməxsus cəhəti və ən mühüm xüsusiyyəti əsas məqsədin bə-

diilik, sənətkarlıq istedadının ortaya qoyulması deyil, dini-təsəvvüfi ideyaların daha geniş arealda yayılması idi. Mütəsəvvüf şairlərin bir çoxu mənzumələrini birbaşa və ya dolayı yolla həmin məqsədə xidmət etmək qayəsilə qələmə almışlar. Bu mənada təkkə şairlərinin də böyük əksəriyyəti təriqət şeyxləri və dərvişlər olmuşdur. Mahiyyət etibarilə dini və təsəvvüfi məzmunu özündə ehtiva edən bir sıra mövzalar bu ədəbiyyatın içərisində inkişaf edərək müstəqilləşmiş, janrlara çevrilmişdir.

Ümumiyyətlə, ədəbiyyatşünaslığımızda təsəvvüf ədəbiyyatı, onun inkişafı, ayrı-ayrı nümayəndələri haqqında çoxcəhətli araşdırmalar, müxtəlif tədqiqatlar mövcuddur. Bu sahədə fil.ü.f.dok. Səadət Şıxıyeva, fil.ü.e.dok. Xuraman Hümətova, fil.ü.e.dok., prof. Yaqub Babayev və bir çox alimlərin genişmiqyaslı araşdırmaları mövcuddur. Lakin, olduqca dərin və çoxşaxəli olan bu sahədə ədəbiyyatımızda kifayət qədər boşuqlar vardır. Belə ki, təsəvvüf ədəbiyyatının meydana çıxıb yayılması ilə ədəbiyyat həm mövzu, həm də quruluş və mahiyyət etibarilə yenilənmiş, bir sıra yeni növ əsərlər, janrlar, mövzular ortaya çıxmışdır. Hətta təriqət ədəbiyyatı həm xalq, həm divan (klassik) ədəbiyyatdan da təsirlənmiş, bir sıra şeir şekillərini mənimsəmişdir. Belə ki, sözügedən mövzuda tədqiqatlar geniş vüsət almamış, mövcud fikirlər kifayət qədər sistemləşdirilməmişdir. Türkiyə ədəbiyyatşünaslığında isə bu sahədə daha geniş araşdırmalar və tədqiqatlar mövcuddur. Məsələn, Prof. Dr. Artun Erman, Reyhan Akarpınar, Fateh Mehmet Şeker gibi çoxlu sayda təsəvvüf dövrünü müxtəlif yönərdən araşdıran, sanballı əsərlər ortaya qoyan tədqiqatçılar vardır.

Türkiyə ədəbi nəzəriyyəsində *“Dini – təsəvvüfi ədəbiyyatla bağlı yaranan əsərlər daşdığı mahiyyət etibarilə sistemləşdirilmiş, bu əsərlər dörd qrupa bölünmüşdür:*

1. *Allah haqqında yazılanlar tipləri: tövhid, ıxlasnamə, ilahi, minacat*
2. *Peyğəmbərlər haqqında yazılan tipləri: nət, əlifnamə, hicrətnamə, mərsiyə, qırx-hadis və s.*
3. *Din və təsəvvüf yoluçuları, təriqət başçılar haqqında yazılan tipləri: imamət, vəlayətnamə və s.*
4. *Dini inanc və təsəvvüfi düşüncələrlə bağlı yazılan tipləri: vücudnamə, nəsihətnamə, ibrətnamə, hikmət və s.*”[10]

2. TƏSƏVVÜF ƏDƏBİYYATINDA NƏSİHƏTNAMƏ

Dini inanc və təsəvvüfi düşüncələrlə bağlı yazılan janrlar içərisində *nəsihətnamələr* özünəməxsus yer tutur. Lakin, bütün dini, təsəvvüfi, əxlaqi-didaktik əsərləri və ya içərisində nəsihət olan hər əsəri nəsihətnamə adlandırmaq düzgün deyildir. Əgər bu cür qəbul etsək, demək olar divan ədəbiyyatındakı bir çox əsəri nəsihətnamə adlandırmalı olarıq.

Nəsihətnamələrin bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır ki, bunlardan ən mühimi müəllifin öz fikirlərindən daha çox ayət və hədislərə müraciət etməsi, oxucu və ya dinləyiciyə birbaşa nəsihətlə yönəlməsidir.

Nəsihətnamələrin mahiyyəti Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı sahəsində bir sıra fikirlər mövcuddur. Ədəbiyyatşünas alim, fil.ü.e.dok. Əziz Mirəhmədovun “Ədəbiyyatşünaslıq elmləri lüğəti”ndə nəsihətnaməyə belə tərif verilir: *“Nəsihətnamə - Şərq, o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bədii-tərbiyəvi səciyyə daşıyan, həm şeir, həm də nəsr şəklində yazılan əsərlərdir. Nəsihətnamə müəllifin həyat təcrübəsinə və xalqın müdrik sözlərinə əsaslanaraq müəyyən nəsihətamiz, tərbiyəvi fikirlər ehtiva edir”*[5, s.163].

Fil.e.dok. Zaman Əsgərli isə özünün “Poetika: izahlı sözlük” kitabında belə bir izaha yer vermişdir: *“Nəsihət” ərəb sözüdür. tapşırma mənasını ifadə edir., Azərbaycan, Yaxın və Orta Şərq klassik ədəbiyyatlarında epik növün janrıdır. “Nəsihətnamə” isə nəsihətlərin toplandığı əsər, kitabdır”* [s.167,168].

Keşidli adlarla – öyüdnəmə (türkcə), pəndnamə (farsca), nəsihətnamə (ərəbcə) kimi tanınan bu cür əsərlərin kökü əslində daha qədim dövrlərə, şifahi söz sənətinə, qədim dini kitablara, Yaxın və Orta Şərq ədəbiyyatlarına – “Min bir gecə nağılları”, “Pançatantra”, “Kəlilə və Dimnə” kimi əsərlərə dayansa da, İslam dininin meydana çıxıb, yayılması ilə ayrı bir mahiyyət qazanmışdır. Bununla bağlıdır ki, nəsihətnamələrdə yalnız islam dinin, təsəvvüf, sufizm fəlsəfəsinin izləri deyil, qədim xalq düşüncəsindən gələn davranış, adət-ənənə, qədim inanc və etiqadların da izləri izləri görülür.

Məsələn, Şah İsmayıl Xətayinin “Nəsihətnamə” əsərini nəzərdən keçirsək burada kifayət qədər həm təriqət, həm də folklorun izlərini görə bilərik.

Nəsihətnamələrin maraqlı cəhətlərindən biri də bu nümunələrin müəllifin öz fikri, yaradıcı, bədii təxəyyülünün məhsulu olmamasıdır. Belə ki, ümumi əxlaqi, tərbiyəvi fikirlər, “Qurani-Kərimdən” gətirilən statlar nəsihətnamələr üçün daha çox xarakterikdir. Bu cür əsərlərdə təsəvvüf ideyaları, müxtəlif təriqət görüşləri öz əksini tapır. Nəsihətnamədəki öyüdlər müəllifin öz bədii təxəyyülünə mənsub fikirlər deyildir. Burada müəllifin yaradıcılığı yalnız həmin fikirlərin verilmə şəklində, təqdim etmə formasında ortaya çıxır.

Türk tədqiqatçı Selim Emiroğlu nəsihətnamələrin təhsil üzərindəki təsirini araşdırarkən bu əsərlərin təsəvvüf fəlsəfəsində rolundan da bəhs edir. Bu zaman müəllif qeyd edir: *“Nəsihətnamələrdə təsəvvüf fəlsəfəsi və anlayışı, İslam dinindən uzaq olmayan bir elm, bir yol olaraq başa düşülmüş və şairlər oxuculara təsəvvüfi anlayışları öyrətməyə çalışmışlar. Təsəvvüfün insan ruhunu tərbiyə edən nəfs mühakiməsi, zikir(xatırlamaq), zühd(nəyəyə rəğbət bəsləməmək, haram olanla yanaşı, halal olanı da tərk etmək), süluk(bir yola, girmək, mənəvi yolçuluğa çıxmaq), mərifət(ədab, tərbiyə, elm, maarif), miskinlik(məzlumluq) və s. anlayış və qavramları, üsul, tərtib və ölçülərini İslamın əmir və qadağaları içərisinə sıxışdıraraq, İslama tövhələri yönüylə ələ almış və misrələrini oxucunu təsəvvüf elminə yönləndirmək üçün, sözügedən anlayış və ölçülərin açıqlamaları, fayda və şərhləri ilə bəzəmişlər”* [7, s.19-20]. Qısaca deyə bilərik ki, müəlliflər nəsihətnamələrdən təsəvvüfi görüşlərini yaymaqda bir vasitə kimi istifadə etmiş, bunun üçün İslamın əsaslarından yararlanmış, öz təriqət ideyalarını İslamın qanunları içərisində təbliğ etmişlər.

Təsəvvüf ədəbiyyatında nəsihətnamələrin yaranması ilk olaraq XII-XIII əsrlərin qovşağında yaşayıb-yaradan fars şair-mütəsəvvüf, sufizm nəzəriyyəçisi Fəridəddin Əttarın “Pəndnamə” əsərinin adı ilə bağlıdır. Daha sonra bu əsərin təsiri ilə istər fars, istər türk ədəbiyyatlarında bir çox nəsihətnamələr qələmə alınmış, yaxud tərcümələr edilmişdir. Orta əsr tərcümə qaydalarına əsasən müəlliflər tərcümə zamanı həddindən çox əlavə və təhriflərə yol verməklə yen-yeni əsərlər ərsəyə gətirmişlər. Əttara qədər fars ədəbiyyatında nəsihətin qədimlərə söykənən kökləri vardır. Bu cür nümunələr, əsasən, əndəznamələr şəklində ortaya çıxmışdır.

Fars ədəbiyyatında nəsihətnamələrin qədim və ilkin nümunələrindən biri “Qabusnamə” sayılır. Bundan başqa Sənai Qəznəvinin “Hədiqətül-həqaiq”, Sədi Şirazinin “Gülüstan”, “Bustan” əsərləri də əxlaqi-didaktik, nəsihətamiz əsərlər olub bir çox təsəvvüfi ideyaların təbliği baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Xüsusən, Sədi Şirazinin risalələri - “Nəsihətül Mülük”, “Ağıl və eşq” nəsihətnamə örnəyi olaraq diqqətəlayiq əsərlərdir.

Türk ədəbiyyatında isə sufi-təsəvvüf fəlsəfəsinin və divan ədəbiyyatının ilk nümayəndəsi olan Əhməd Yəsəvinin “Divani-hikmət” və Əhməd Yügdəkinin “Atabətül-həqaüq” adlı əxlaqi-didaktik əsərləri təsəvvüfün təbliği və nəsihət yönündə yazılan ilk əsərlər sayılır. İçərisində sufi-təsəvvüfi dünyagörüşünün və xalq təfəkkürünün hikmətamiz fikirlərini ehtiva edən və öyüdlərlə zəngin olan bu əsərlər tam bir nəsihətnamə hesab edilə bilməsə də, bu yolda yazılan türk təfəkkürünün ilk nümunələridir. Bundan sonra istər Türkiyə, istər Azərbaycan, istərsə də digər türk xalqlarının ədəbiyyatında müxtəlif məzmunlu bir çox nəsihətnamələr qələmə alınmışdır. Bunlardan bəziləri “Öyüdnamə”, “Nəsihətnamə” kimi ümumi, bəziləri isə fərdi adlarla ədəbiyyatda öz yerini alır.

Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami Gəncəvinin “Sirlər Xəzinəsi”, Marağalı Əvhədinin “Cami Cəm”, Nəsrəddin Tusinin “Əxlaqi-Nasir”i nəsihətlə zəngin olan əxlaqi-didaktik mahiyyəti ilə seçilən nümunələrdir. XVI əsrdə Şah İsmayıl Xətayinin yazmış olduğu “Nəsihətnamə” adlı məsnəvi isə Azərbaycan ədəbiyyatında nəsihətnamələrin mahiyyətini və məqsədini ifadə edən ən yetkin əsərdir. Belə ki, “Nəsihətnamə” məsnəvisi Xətayinin “vəhdəti-vücuda” fəlsəfəsinin, təsəvvüf görüşlərinin əsas ideyalarını ön plana çəkdiyi, sufi, fəlsəfi baxışlarını ifadə etdiyi bir əsərdir. Elmi ədəbiyyatda əsər haqqında bu cür məlumat verilir: *“Nəsihətnamə”, adından da göründüyü kimi, didaktik-əxlaqi və fəlsəfi məsnəvidir. Burada sujet yoxdur. Fəlsəfi-didaktik şeirlərində olduğu kimi burada da şair vəhdəti-vücuda fəlsəfəsinin*

əsas müddəalarını ön plana çəkir... "Nəsihətnamə" sufizmin panteist müddəalarını şərh edən fəlsəfi bir əsər olmaqla bərabər, insan haqqında humanist düşüncələri də əks etdirir" [1, s.218,219].

Əsər təriqət didaktikasına xidmət etməklə yanaşı, həm də dostluq, mərdlik, uzaqgörənlik kimi bəşəri ideyaları da təbliğ edir. Eyni zamanda "Nəsihətnamə"də qədim xalq təfəkkürünün izləri də kifayət qədər görünməkdədir. Əsərin insanın özünü tapmasındakı roluna diqqət çəkən prof. Məhərrəm Qasımlı fikirlərini belə ifadə edir: *"Əxlaqi-didaktik keyfiyyətlərin təsəvvüf konteksti əsasında tərənnümünə Xətayi ayrıca əsər də həsr etmişdir. "Nəsihətnamə" məsnəvisi insanın mənəvi kamilliyini şərtləndirən ürfani keyfiyyətləri təbliğ və təlqin edir. Çeşidli təcrübi fakt və mülahizələrə istinadən insanın formalaşmasında, həyatda və cəmiyyətdə öz yerini tapmasında təlimi-didaktik vasitələrin əhəmiyyətli rolu göstərilir". [5, s.115]*

Ümumiyyətlə, nəsihətnamələrdə təriqət ideologiyası, dini, təsəvvüfi görüşlər nə qədər güclü olub üstünlük təşkil etsə də, burada həm də yazıldığı dövrün əxlaqi görüşləri, davranış formaları, dəyər və mühakimələri də öz əksini tapır. Eyni zamanda xalq təfəkkürünün izlərini də həmin əsərlərdə müəyyən mənada görmək mümkündür. Bu baxımdan nəsihətnamələr tədqiqatçılar üçün zəngin material verir.

YEKUN NƏTİCƏ

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, məqalədə təsəvvüf ədəbiyyatı, onun mahiyyəti, bu ədəbiyyatla bağlı yaranan yeni janrlardan bəhs edilmişdir. Həmin janrlar içərisində, xüsusilə, nəsihətnamələrin mahiyyəti, əsas xüsusiyyətləri müəyyən dərəcədə göstərilməklə, Türk, Fars və Azərbaycan ədəbiyyatında nəsihətnamələrin ilkin nümunələri nəzərdən keçirilmişdir.

Bu kimi məsələlərin araşdırılması həm ədəbiyyatşünaslıq sahəsində boşluqların doldurulmasında, həm də mənəvi-əxlaqi dəyərlərdən uzaqlaşılan müasir dövrdə, uzun illər dərslik kimi tədris olunan bu əsərlərin ön plana çəkilməsində və gənclərin müasir tərbiyəsindəki rolunu göstərmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Təbiidir ki, haqqında bəhs etdiyimiz mövzu olduqca geniş və mürəkkəbdir. Bütün məsələləri kiçik bir məqalə həcmində ortaya qoyub, tədqiq etmək mümkün deyildir. Lakin, bundan sonrakı araşdırma və məqalələrdə də bu mövzu müxtəlif yönərdən araşdırılacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı cildə. II cild, Bakı: "Elm", -2007. -632 s.
2. Ə.M.Mirəhmədov. Ədəbiyyatşünaslıq terminlər lüğəti. Bakı, "Maarif", -1988, -268s.
3. Gülşən Əliyeva, Rəhim Həsənov. Türk təsəvvüf fəlsəfəsi. Bakı, Proqres, -2013, -298s.
4. Qədim və Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, "Maarif", -1982, -s. 460.
5. Məhərrəm Qasımlı. Şah İsmayıl Xətayinin poeziyası. Bakı, "Elm", -2002, -175 s.
6. Sənan İbrahimov. İran, Əfqanıstan, Tacikistan ədəbiyyatı. Bakı, -2015, -641s
7. Selim Emiroğlu. Türkçe Manzum nasihat-nâmelerin eğitim değeri üzerine bir inceleme. Doktora tezi. Konya 2010. -s.383
8. Yaqub Babayev. Təriqət ədəbiyyatı: sufizm, hürufizm. Ali məktəblərin filologiya fakültəsi üçün dərs vəsaiti. Bakı, "Nurlan", -2007, -128 s.
9. Zaman Əsgərli. Poetika: İzahlı sözlük. Bakı – "Elm"- 2014, -262 s.
10. <https://www.turkedebiyati.org/turk-edebiyatinda-dini-tasavvufi-edebi-turler>

THE PLACE OF INSTRUCTIONS IN SUFI RELIGIOUS LITERATURE

T.Y. Abdullayeva

The Instructions occupy a special place among the centuries-old and widely circulated works of classical literature. The essence of these works, especially widespread in the Eastern Turkic Sufi literature, is the propaganda of sectarian ideology. Written and known under the name of instructions, penname, these samples are distinguished by their moral and didactic content. The instructions, which have their ancient roots in oral folk art, in rare pearls of world literature like "Kalila and Dimna", "Tales of a Thousand and One Nights", based on the crown works of the East, have won special significance in religious and mystical literature. The main purpose of these works of Sufi literature was propaganda and dissemination of his ideas. As a result, the first work that influenced the perception of the model of instructions is the mesnevi "Pendname" by the Persian Sufi poet of the 11th-12th centuries Fariddin Attar.

In this article, emergences related to Sufism, was investigated in the study, the sources and sources of Sufi literature were investigated, and a number of issues such as the essence. The initial samples of exporters are also considered in the preliminary samples of Persian, Turkish and Azerbaijani literature, their development and structure features were maintained. At the same time, these examples are also touched upon the study of our literary criticism. The article also focused on the content features of the admonitions, and the development of the sectarian terminalology, religious ideas and expressions were noted.

Keywords: *Mysticism, sufism, advice, genre, literature*

МЕСТО НАСТАВЛЕНИЙ В РЕЛИГИОЗНО-СУФИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Т.Й. Абдуллаева

Наставления занимают особое место среди веками написанных и широко распространенных произведений классической литературы. Сутью этих произведений, особенно широко распространенных в восточной тюркской суфийской литературе, является пропаганда сектанской идеологии. Написанные и знакомые под названием наставления, пендنامه, эти образцы отличаются нравственно-дидактическим содержанием. Наставления, уходящие своими древними корнями в устное народное творчество, в редкие жемчужины мировой литературы как "Калила и Димна", "Сказки тысячи и одной ночи", опирающиеся на коронные произведения Востока, завоевали особую значимость в религиозно-мистической литературе. Основной целью этих произведений суфийской литературы являлась пропаганда и распространение его идей. В итоге первым произведением повлиявшим на восприятие модели наставлений является месневи "Пендنامه" персидского поэта суфия 11-12 веков Фариддина Аттара.

В этой статье привлечены к исследованию наставления связанные с суфизмом, изучены их происхождение, источники и место в суфийской литературе, рассмотрены вопросы связанные с их значением и причинами возникновения. Также рассмотрены первичные образцы наставлений в персидской, тюркской азербайджанской литературе, особое внимание уделено их структуре и особенностям

В тоже разития время затронут вопрос изучения этих образцов в нашем литературоведении. Также в статье уделено внимание особенностям содержания наставлений, религиозным мыслям и выражениям, использованию сектанской терминологии.

Ключевые слова: *Мистика, суфизм, совет, жанр, литература*